

**Olivier Le Gendre, *Confession d'un cardinal*,
Paris, Jean-Claude Lattès, 2007, str. 413.**

Neven Šimac
nevensimac@yahoo.com

Olivier Le Gendre (56) je danas priznati i poznati »vaticanist«, pisac 12-ak knjiga, od kojih dvije o informatici i desetak o duhovnim i religijskim temama. Prije 15 godina, Le Gendre je vodio konzultantsku tvrtku za informatičke usluge, a od tada se potpuno posvetio temama duhovnosti, Crkve i Vatikana.

Ova knjiga, tajnovita nastanka i autorstva - konkretno, glede identiteta »kardinala« - nastajala je 2005, nakon izbora Josepha Ratzingera za papu i izazvala je živo zanimanje u katoličkim i općenito kršćanskim krugovima. Kako se rodilo ovo djelo? Autor je prihvatio ponudu čitateljima nepoznatog kardinala, bliskog suradnika Ivana Pavla II., da mu pomogne napisati memoare, zapravo pogled na povijest Crkve i svjedočenje o stanju Crkve, a sve u svrhu odgovora na njegov *dubito, ergo sum* i pitanje »jesmo li učinili ono što je trebalo?«.

»Ispovijedi« se odvijaju u Rimu, Avignonu i negdje u Jugoistočnoj Aziji i premda Kardinal ističe da »mi koji smo odgovorni za Crkvu nemamo slobode riječi« (str. 39), one se ističu zapanjujućom otvorenošću i iskrenošću pogleda na Crkvu »iznutra« - i uvijek s ljubavlju.

1. Prvi, rimski dio ovih razgovora, vrti se oko više tema, a prva je ona o *Crkvi kao svjetovnoj sili*. Kardinal podsjeća da Katolička crkva ima svoja poklisarstva po čitavom svijetu i da jedino ona ima centraliziranu vlast jedne osobe. Organizacija dugog trajanja i vrlo sporih reakcija - što iritira mnoge, posebice u današnje *brzo vrijeme* - Crkva se »kao institucija bavi politikom«, ali zabranjuje da se njome bave svećenici. Kardinal i u novoj povijesti vidi tu praksu, navlastito u pomoći Vatikana sindikatu *Solidarnost* te u intervenciji Ivana Pavla II. u zaštiti Poljske, što je i izazvalo atentat na papu, naručitelji kojega su bili sovjetski vođe. U tu djelatnost on ubraja i potporu Vatikana, tj. kardinala Casarolija promociji prava čovjeka u okviru *Europske konferencije za sigurnost i suradnju* (1975). Kardinal međutim drži da svatko, tko se bavi politikom, prije ili kasnije »večera sa sotonom«, jer ako ga i ne pozove, đavao

se sam poziva za taj stol (52). Crkva u svijetu djeluje kao sila: »ima utjecaja, čini kompromise, šuti, čekajući bolju priliku«, ali u isti mah ta »Crkva je utemeljena na Bogu rođenom u špilji, koji je raspet u 33. godini i koga su htjeli proglasiti kraljem, ali je on to odbio...« (53).

Le Gendre vodi zatim kardinala forsirano k »medijskim« temama: *celibatu svećenika i spolnom moralu*. Kardinal ukazuje na to da se celibat ne temelji na teološkim argumentima, ali da bi napuštanje celibata otvorilo nesagledivih teškoća: u manjoj raspoloživosti svećenika, u teškoći materijalnog zbrinjavanja obitelji svećenika i, konačno, glede ne/nasljeđivanja dobara. Kardinal stoga drži da bi rješenja trebalo tražiti u razdvajanje sakramentalne funkcije svećenika od organizacijske. Kardinal žali što se od kršćana danas u javnosti očekuje da se odrede samo oko četiri teme: celibat, kontracepcija, pobačaj i prezervativ, kao da nema drugih, težih životnih izazova; i da ova četiri izazova ili prihvate, ili odbace, ali *en bloc*.

Crkva i Koncil su nezaobilazna tema ovih »ispovijedi«. Kardinal ističe: »Naša Crkva fascinira kao institucija, svojim dekorom, bogatstvom, za koje se misli da ga posjeduje, skrivenim načinom funkcioniranja, za koji ju se sumnjiči, veličanstvenim ceremonijama koje ona organizira... institucija stvarno fascinira, ali njezina poruka mnogo manje. Njezino vjerovanje mnogi slabo poznaju i ocjenjuju zastarjelim« (60). Le Gendre pak prigovara: »Vi ste, tijekom stoljeća došli do toga da ste stvorili tako zaseban svijet, tako kodiran i tako nepovjerljiv, da je obični kršćanin, a da o onima koji to nisu i ne govorimo, teško u stanju osjetiti instinktivno povjerenje prema toj instituciji« (63). Kardinal priznaje da je nesretan što se Crkvu uspoređuje sa svjetovnim režimima i zbog toga »mi ostavljamo sliku starca, daleko od svijeta... ljudi bogatih, dalekih, starih, umornih, mnogo debelih, koji nose očale...« Kardinal podsjeća, da je »njegov prijatelj, Carlo Maria Martini predlagao sazivanje novog koncila, koji bi se uhvatio u koštac s problemima Crkve«, koji bi smanjio ovlasti Kurije i dao pravo glasa biskupima, dok se »kardinal Ratzinger tome opirao«, jer je smatrao da ni Vatikan II još nije bio »probavljen«, te da su se pojavila brojna skretanja.

Iako naglašava da cijeni sadašnjeg papu, i kao dobru osobu, i kao vrsna teologa i filozofa pa, premda nije sudjelovao u njegovu izboru, Kardinal ne bi bio glasovao za nj i to iz triju razloga. Najprije zbog njegove dobi, jer Joseph Ratzinger je u času izbora za rimskog biskupa imao 78 godina, a biskupi moraju napuštati svoju funkciju sa 75 godina. Zatim, zbog njegova profila teologa i nedostatka pastoralnog iskustva. Kardinal smatra da »Crkvu ne treba voditi teologija« (85), jer prečesto zbori »drvenim« jezikom, skrivajući slabosti i pukotine, a teolozi su uvijek skloni objašnjavati katekizam, što je Ratzinger maestralno činio kao redaktor posljednjeg katekizma. »Naš prioritet nije katehetski poučavati svijet, nego... bolje razumjeti svijet u kome živimo«, jer »mi ga slabo razumijemo«. Kardinal bi bio volio da je izabran koji »povjesničar, s obzirom da će teolog... ocijeniti da je svijet krenuo u slijepu ulicu, jer je odbio

prihvatiti istinu koja je postojala prije njega i koja o njemu ne ovisi« (88). I, konačno, kardinal misli da nije dobro što je papa opet Europljanin, u vrijeme kad Crkva već odavna nije pretežito europska, *zapadna*, pošto u Europi i sjevernoj Americi živi samo 40% katolika svijeta. Osim toga, europska je navada ponašati se poput monarha, centralizirati i sakralizirati autoritet, stalno donositi neka pravila i nastojati sabiti život u okvire tekstova, sve nadzirati i ukratko - ponašati se na *rimski način*, tj. snažiti centar, dok se periferija urušava (128).

Kardinal daje svoju analizu izbora kardinala Ratzingera, nasuprot Martiniju - koji zbog bolesti nije mogao prihvatiti tu dužnost - i Bergogliju, pa objašnjava zašto nisu imali šanse ni »otvoreni« kardinali poput Daneelsa i Maradiage, odnosno konzervativni Siri i Cipriani. On zaključuje, zabrinut da Benedikt XVI. ne bude papa *status quo*-a i uvođenja reda, pa da tako bude propuštena povijesna prilika da se uhvati u koštac s problemima Crkve u svijetu.

Kardinal ovako objašnjava *promašene susrete Crkve i povijesti Europe*: između 5. i 16. stoljeća, Crkva je organizator *Christianitatis*: »ona ustanovljuje pravila morala, potiče i potpomaže kulturu... referenca je politici« (90), ali na koncu tog razdoblja Crkva je vezanih ruku, u solidarnosti sa slikom svijeta koju znanost demantira, a Crkva brani i znanstvenike proglašava hereticima; ona je kompromitirana s monarhijama - »mač i škropilo stupaju zajedno«, ali »škropilo zapovijeda maču«. I, kad se javlja pokret emancipacije naroda, koji Crkva ne shvaća, onda ona povećava svoju podršku monarhijama. To je vrijeme kad se prodaju sakramenti (*indulgencije*) da bi se gradile crkve - pa dijelom i ona sv. Petra u Rimu, ali i da bi »crkveni knezovi« lagodno živjeli.

I kad je prisiljena priznati svoje pogreške, Crkva to čini prekasno i preko volje i minimalno, tako da joj i takva priznanja ne donose vjerodostojnosti... a te pogreške su, kao i inače u životu, vidljivije od svih junačkih i autentičnih svjedočenja vjere (98).

Zbog svega toga, mnogi su u Crkvi »vidjeli tlačitelja, dok ona pretendira da nosi poruku oslobođenja; vidjeli su ono što je mračno, dok ona kaže da je svjetlo svijeta; ono što je hipokritsko, dok ona za sebe kaže da je put istine; ono što je prošlost, dok ona pretendira da nosi riječi života vječnog« (94). Papa teolog će dakle reći svijetu da ide u krivom smjeru, što je i u određenoj mjeri točno, priznaje Kardinal, ali će zaboraviti ove povijesne, još uvijek nenaplaćene račune Crkve Društvu. Kako izići iz ovog čistilišta koji nam svijet i mi sami sebi namećemo, pita Kardinal i odgovara: tako, što ćemo prestati dijeliti lekcije svijetu i izgledati kao nemilosrdni otac-kažnjavatelj. Kardinal ovdje svjedoči da je put priznanja i kajanja koji je započeo Ivan Pavao II. i koji je kulminirao u godini *Velikog jubileja*, nailazio na veliki otpor unutar Crkve, navlastito kolegija Kurije te kardinala Biffija, ali i Sodane, pa i Ratzingera.

Koncil je razdjelnica u Crkvi, pa premda jedni drže da je otišao predaleko i da je njegova realizacija nadišla namjere koncilskih otaca, drugi smatraju da je s njim otpočeo preporod Crkve. Znači li onaj prvi stav nepovjerenje prema

Duhu, pita Kardinal, jer mi držimo da On vodi Crkvu u njezinim velikim odlukama i da je papa, u jedinstvu s biskupima na koncilu, najveći autoritet Crkve? (Kardinal podsjeća da je na otvaranju Tridentinskog sabora 1545. bilo manje od 30 biskupa, a na II. Vatikanskom - više od 2.000!) Kardinal je jasan: »Osim rijetkih odluka kod kojih papa formalno angažira svoju nezabludivost, mi nastojimo prepustiti se da nas Duh sveti vodi, ali nikad nismo sigurni da ćemo u tome uspjeti. Naše odluke su naše odluke i ako prihvatimo biti lucidni, mi znamo da su te odluke katkad donesene u ime ljudskih argumenata, veoma ljudskih, previše ljudskih... Nije naime nimalo zanemariva neizvjesnost koja nas prati u našoj misiji vođenja Crkve. Mi to praktički nikad ne priznajemo, mi i prečesto nastojimo naše odluke i naš izbor zaogrnuti u *posvećeni plašt* sigurnosti koja bi nam trebala doći Odozgo« (147).

Kardinal žali slabost mnogih odluka (Crkve, ali »nadasve stupanj sakralizacije koji im pridajemo. Pozivajući se na djelovanje Duha svetoga, mi želimo osnažiti odluke koje donosimo, dok ih stvarno time samo slabimo, navlastito kad se one, kasnije, pokažu proturječnima«. Takvo je bilo »naše odbijanje da prihvatimo da se Zemlja okreće oko Sunca... ili izbor nekih pokvarenih papa...« (119). I kad se tako mnogo kamenova naše zgrade pokaže lošima, ljudi sumnjaju i u našu građevinu. Osim toga, pita se Kardinal, nije li pogreška kad mnoge naše enciklike uvijek navode i oslanjaju se na brojne starije naše tekstove, samo da pokažemo da se ne udaljavamo od - nepogrešive Tradicije. Mi dobro pazimo da se ne upuštamo u pitanja s kojima bismo morali zaniijekati nešto iz Tradicije. I, zbog toga, nikako da izaberemo između priznanja pogrešaka, radi Istine i povratka vjerodostojnosti, a što su činili Ivan XXIII. i Ivan Pavao II, odnosno nepriznavanja bilo čega, jer to »destabilizira Crkvu, koja je već ionako slaba«.

2. U drugom, avignonskom dijelu ovih razgovora, Kardinal se bavi četiri-tema, a u prvoj ističe da *skretanje Crkve u političku sferu* nije počelo s Konstantinom, nego s Pipinom Malim, sredinom VIII. stoljeća, kad je on darovao velike posjede papi Stjepanu II. i Svetoj stolici, koja od tada postaje državnom, vojnom, teritorijalnom i europskom silom, zanemarujući onu Isusovu - *dajte caru što je carevo*. »Stjepan II. je podlegao napasti. Slijedila je duga povijest bogatstva, zavisti, sile, ratova, saveza i izdaje... koja je silno opterećivala tezulju papinstva... I pape su poznjeli ono što su sijali« (160). Pogriješili su, jer »Bog se ne objavljuje u ruhu Cezara, nego u laganom lahoru i u štalici i na križu«. U sve to vrijeme skretanja sa svoga puta, Crkva zlorabi Autoritet tvrdeći, nasuprot Galileju, da ništa nije Istina, ako iza toga ne stoji Autoritet, premda znanstvene istine ne spadaju u misiju Crkve. Na taj način Crkva napušta »mjesto« gdje je njezin autoritet legitiman, a to je naviještanje Evanđelja i utjelovljenog Boga, umrlog i uskrsnulog.

I upravo na području tog naviještanja Kardinal ukazuje, na primjeru *Ruande*, strašni »kršćanski neuspjeh«. Nakon misije u Ruandi, »najkatoličkijoj

afričkoj zemlji«, gdje je u samo 100 dana ubijeno oko milijun Tutsija i umjerenih Hutua - a svi su bili katolici, Kardinal izvještava papu da je među onima koji su poticali na genocid bilo i - svećenika. Zapanjujuće je, kaže Kardinal, s kakvom lakoćom i brzinom su evangeoske vrijednosti - i snažna religijska praksa – zabačene od mnogih. To je tragični dokaz koliko i kako je iskrivljena naša »aritmetika vjerskog uspjeha«, koja se temelji na praksi nedjeljne mise, broju sjemeništara, crkvenih vjenčanja, krštenja, mladih na SDM...

»Dvadeseto stoljeće bilo je stoljeće barbarstva«, konstatira Kardinal ističući značajke ruandskog genocida koje nas podsjećaju na ratove na našim, hrvatskim i bosansko-hercegovačkim stranama, premda je i tamo i ovdje »bilo dovoljno oko 5.000 ljudi - od strane međunarodne zajednice, pa da se zaustavi i nasilje i genocid«. Ni u Ruandi, »barbarstvo nije bilo samo na jednoj strani«. I tamo su velike zemlje igrale svoje krvave geopolitičke igre. I tamo su ubojice bili civili, često susjedi, pa i maloljetnici, s kojima se provelo djetinjstvo. I tamo su mnogi Hutui bili natjerani na zlo, ponekad i pod prijetnjom, ...i malo njih se oprlo apsolutnom zlu genocida. Bio je to, ukratko, »genocid iz susjedstva«, a za to je trebalo Tutsijima odreći ljudskost, prikazati ih kao životinje (*žohari!*) i uvjeriti Hutue da su svi Tutsiji opasni po njih. Velika je pouka ovog »genocida između katolika«, »da kršćanska vjera, naša kršćanska vjera, nije spriječila da se dogode ove silno brojne strahote«. I to je - »kršćanski poraz« (193).

Kardinal ne misli da je za *kopnjenje vjere* u naše vrijeme odlučujuća *urota relativizma* (Papa govori često o diktaturi relativizma), nego više *nestanak oduševljenja* (o čemu piše povjesnik Marcel Gauchet) i naša nesposobnost da razočaranima ponudimo nove razloge za vjerovanje. Sekularizirani svijet naime s pravom odbija moć »svetoga« na područjima koja nisu sveta i to je dobro za Crkvu. Treba dakle ponovo razmisliti o mjestu »svetoga« u svijetu (257-259).

Kardinal konstatira da se papinstvo u XIX. stoljeću, usporedo s gubljenjem svjetovne vlasti, okretalo sebi, pojačavajući svoju vlast na području »svetoga« i odbijajući prihvatiti evoluciju svijeta. Primjer su dokumenti *Syllabus* (1864) i *Pastor aeternus* - o nezabludivost papa s I. Vatikanskog koncila (1870). Zato osnovno pitanje Vatikana II nije bilo kako proširiti dogmatski *corpus*, nego kako pronaći mjesto Crkve u svijetu, kako prenositi vrijednosti i kako služiti, a ne zapovijedati - s prijestolja.

Međutim, usprkos takve potrebe, neki *novi pokreti* unutar Crkve djeluju kao snažne skupine pritiska, socijalnog i političkog, a neki *grijesi u Crkvi* izazivaju još i *novu sablazan*. Pojedini pokreti su već bili pod optužbom za »skretanja«, kao *Neokatekumenski put*, *Opus Dei*, *Focolari*, *Kristovi legionari*... Ovim pokretima je blizak, premda nije »skretao«, pokret *Communio e Liberazione*, dok su drugi pokreti isključivo duhovne naravi, kao na pr. *Emmanuel* i *Novi put*. Oni prvi su veoma organizirani i od svojih članova traže poslušnost, raspoloživost, isključivost, značajni novčani doprinos, obožavanje vođa, a često

vrše i snažan psihološki pritisak, sve uz tajnovitost i obvezu diskrecije. Oni, međutim, polaze od pogrešne slike Crkve, npr. od isključive vjernosti osobi pape, ali ne i svom biskupu (slučaj *Opus Dei*), i često se temelje na konzervativnim stavovima, na »približnoj« teologiji, te na »novoj evangelizaciji« koja je ustvari nastojanje oko utjecaja na javnoj, političkoj sceni (269).

Kardinal je bio poslanik pape 2002, kad su buknuili *pedofilski skandali* u SAD i kad je kao Europljanin i kršćanin ostao zapanjen činjenicom da se o svemu pregovaralo i plaćalo, dok se pravo nije primjenjivalo, te da se nije htjelo vidjeti nesreću žrtava i njihovih obitelji. On je oštro prigovorio biskupima un SAD-u što su Zlo krili i nijekali, a zločince samo premještali, ali ne i uklanjali, te što su Zlo držali tek grijehom, a ne i zločinom prema nezaštićenoj djeci, koji zahtijevaju primjenu kaznenog prava.

3. Treći dio ove »ispovijedi« odvijao se u jugoistočnoj Aziji, vjerojatno u Tajlandu, u nekom gradu od 100.000 stanovnika, mjestu »seksualnog turizma«, u kojem robuje 30.000 žena, 5.000 muškaraca i nepoznati broj trans-seksualaca i djece koji se *prostituiraju*. Posljednjih godina naime, Kardinal odlazi u to mjesto bijede i nesreće i svaki dan, usred vreve grada, sjeda na jedan zidić i tiho »runi« kronicu, a zatim odlazi u bolnicu i uz jednog umirućeg *bolesnika od side* ostaje i moli. »Pa, kojeg to ima smisla?«, pita ga Le Gendre. »Moja tiha molitva«, odgovara kardinal, »tek je lagani lahor, koji nitko ne opaža, i slaba sila, ali koja nudi jedno mjesto gdje se Bog zaustavlja i stanuje. Znaite, razlog postojanja svećenika jest nuditi svijetu Boga« (299)... »i iza te nevidljivosti i prividne beskorisnosti, kriju se istine i pitanja od najveće važnosti... nastojati biti za ljude u bijedi skroman znak ljubavi koju im Bog donosi... blagi lahor Božje ljubavi« (302). Jer, »vjera je prije svega pitanje koje odzvanja u srcu čovjeka, žene, djeteta, zdrava i bolesna, - pitanja koje je Sin čovječji postavio onom galilejskom ribaru: *Petre, ljubiš li me?*«, ali mnoga ponašanja i stavovi unutar Crkve sprečavaju današnjeg čovjeka da čuje tu najavu ljubavi iz Isusova pitanja Petru.

Kardinal provodi sate uz postelju Poo-a, oboljelog od side, napuštenog od obitelji i, ne znajući njegov jezik, drži ga za ruku i u tišini moli. Umirućem Poo-u ta prisutnost neznanca govori da on još ima vrijednost kao osoba. A Kardinal drži da »biti kršćanin ne znači samo vjerovati da Bog postoji, pa čak ni samo da je Bog ljubav... nego znači prihvatiti sebe kao Božje ruke u svijetu... staviti se na raspolaganje Božjeg plana za svijet... pa sam tako ja na neki način ruka Božja i Božji pogled na Poo-a, čovjeka patnika, koji neće nikada biti pokršten, koji neće nikad ući u statistike Crkve... ja mu donosim tu Božju nježnost« (312). »Mi kršćani bismo morali ... a to je upravo poslanje Crkve... prije negoli mislimo kako obratiti nekoga i uvjeriti ga u ispravnost naše vjere, pokazati Boga« svojom dobrotom i to bi trebala biti *nova evangelizacija*. Jer »svetac, to je prije svega ljudska osoba koja je od svog života učinila utjelovljenje nježnosti Božje za osobe s kojima se susreće« (313).

Svijet se promijenio, a Crkva se udaljila od njega. Dok je prije počivao na sigurnosti, na religijskoj izvjesnosti i na prenošenju vrjednota, od industrijskog doba inovacije su postale ključna vrijednost, koja odbacuje prenošenje. »Nemiran sam«, kaže Kardinal »kad vidim tolike ljude dobre volje gubiti se u nekakvoj politici restauracije koja želi zakonima, zatvaranjem, kritikom modernog svijeta i naukom koji rabi nerazumljiv rječnik – ponovo *uspostaviti kršćansko društvo*« (352)... »jer rješenja su pred nama, a ne za nama«.

»Svijet je postao globalan, ali Crkva nije, ona je još uvijek strašno zapadna... snažno pod utjecajem sjeverno-američkog modela... zatim još i europskog i talijanskog« i zato je zabrinjavajuće što se Crkva ne zna odrediti između »konstantinovskog načela« i »načela Poo-a«, između Stanleya i Livingstona«, pa slijediti ljude poput Jeana Vaniera, brata Rogera... »Crkva je već propustila susret sa znanošću, a zatim i susret s demokracijom. Valja se nadati da neće propustiti svoj susret s globalizacijom svijeta« (359), tako što će potražiti suptilno ravnovjesje između univerzalnog i partikularnog. Pred trgovačkom globalizacijom, Evandjelje je jedina moguća alternativa... a to znači obnoviti način na koji jesmo kršćani te razviti i podijeliti solidnu analizu stanja Crkve i opcija koje se pred nju postavljaju« (372). Kardinal tek pri koncu ovih »ispovijedi« upućuje na mrežu kršćana koji se susreću i razmjenjuju misli o temama njegovih analiza (www.sarepta-org.net) i podsjeća: »Ostaje nam samo Evandjelje, od kojega je sve krenulo, a to nam je i te kako dovoljno«, jer bez njega će i europski kontinent izgubiti sjećanje da je bio kršćanski, kao što se to dogodilo u Palestini i u Libanonu. »Mjesto Crkve je na koljenima, pored nogu svijeta, a ne na prijestolju moći« (411), »kao *lagani lahor*, jer u njemu prebiva Bog«.

Protiv klerikalizma

Ako se pod klerikalizmom shvati izravno uplitanje duhovnih vlasti u vremenita upravljanja te iskorištavanje religije od njezinih služitelja i vjernika u vremenite ciljeve moći ili za interese društvenih skupina koje teže poistovjetiti svoju sudbinu sa sudbinom religije, kršćanin je, – valja priznati, ponajprije katolik, – ako je vjeran svojoj doktrinarnoj tradiciji, i u tom smislu korjenito suprotstavljen klerikalizmu. Time nije sve rečeno. Postoji klerikalizam koji je manje vidljiv od prethodnoga, a oblici su mu višestruki i svi se svode na neku vrstu nepodnošljivog duhovnog imperijalizma: dovoljno je spomenuti duhovnu nadutost nekih 'dobromislećih', njihov način prilagodbe Apsolutnog skućenostima njihove duše, suđenje s neodgovornom sigurnošću o problemima i zakutcima srca, nametanje njihove moći, udjeljivanje njihovih sažaljenja, promjeravanja slabosti, prosudbe o namjerama, prekapanja po dušama i istini iz straha od duša i istine...

Emmanuel MOUNIER

Chrétiens et incroyants, u: *Œuvres*,
Paris, Éditions du Seuil, 1961, sv. 1, str. 860.

Klerikalizam je iskrivljenost i karikatura duhovnog, on je živa osuda samoga sebe. Klerikalni primjer legalističkog, činovničkog, neautentičnog, kvazikršćanskog mentaliteta bio je čimbenik apostazije mnogih, kao što je to bio i svaki drugi primjer otuđenog, neuvjerljivog i nimalo svetog života onih koji se pozivaju na Krista a čitavim ga svojim likom i ponašanjem izdaju i nijeću. Lažno svjedočenje najgora je napast za kršćane. Ono je karikatura vjerne slike kršćanstva u životu kršćana koji su je pozvani autentično ostvarivati u sebi i pružati svijetu.

Ivan SUPIČIĆ

Kraj klerikalizma...? Uvodna napomena,
Nova prisutnost, 2003, I/1, str. 125.